

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 7, Issue 1, March 2019, p. 199-210

Received	Reviewed	Published	Doi Number
15.02.2019	17.03.2019	25.03.2019	10.18298/ijlet.3265

**The Concept of Child and Immigration
in the Book Ökkeş Otopark'ta by Muzaffer İzgü**

Hanife Nalan GENÇ¹

ABSTRACT

Migration may affect all individuals both who leave and who remain physically, socially and psychologically. Children are affected directly or indirectly by the migration movement no matter when they are with adults or they are alone. Migration and its consequences affect the children in two different ways: One in terms of creating identity and the other is being more vulnerable and undefended than adults. Children who are more than adults in number may not meet many basic needs such as shelter, protection, education and health services or they may be deprived of basic rights. The child who is included or have to be included in the family's livelihood, housing and other problems cannot use the right of education, playing or living a healthy life or the child may not use these rights enough. This study aims to find out the issue of migration and its meaning for a child Ökkeş who is the main child character in Ökkeş series by Muzaffer İzgü. The different adventures of Ökkeş are described in the context of the relationships he has with his close and distant surroundings in the books. The books in the series were examined the narrative places and the fiction with a general point of view, the seventh book named Ökkeş Otoparkta which took its focus on the child and migration traces was examined with a different point of view. The reflections of migration have been narrated by a child's life. It was found that the concept of migration has different meanings for adults and children. Migration, which is a breaking point in the series, divides the flow of events as before and after migration. Considering the book named Ökkeş Otopark, it is concluded that the changes and references caused by migration are explained with a positive and optimistic view by Ökkeş, unlike adults.

Key Words: Muzaffer İzgü, The 'Ökkeş' series, Ökkeş is at the Car Park, Ökkeş, children, migration.

**Muzaffer İzgü'nün Ökkeş Otopark'ta İsimli Kitabında
Çocuk ve Göç Olgusu**

ÖZET

Göç olgusu gerek gidenler gerekse kalanlar açısından tüm bireyleri fiziksel, sosyal ve psikolojik yönden etkileyebilir. Çocuklar, yetişkinlerle birlikte ya da ayrı göç hareketinden doğrudan ya da dolaylı biçimde etkilenirler. Göç ve sonuçları çocuğu iki açıdan etkiler: Biri kimlik oluşturmaya, diğeri yetişkinlere oranla zayıf, savunmasız ve korunmaya muhtaç olmaları yönüyle. Yetişkinlere oranla sayıları daha fazla olan çocuklar göç hareketinin beraberinde getirdiği barınma, korunma, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi temel birçok olanaktan yararlanamamakta ya da yoksun kalabilmektedirler. Ailenin geçim, barınma ve diğer sorunlarına dâhil olmak zorunda kalan veya bırakılan çocuk eğitim, oyun ve sağlıklı yaşam hakkını ya hiç elde edememekte ya da yeterince kullanamamaktadır. Bu çalışma Muzaffer İzgü'nün Ökkeş serisinde çocuk başkışı Ökkeş'i odağına alarak göç olgusunu ve bu kavramın bir çocuğun dünyasındaki anlamı ve göndermelerini bulgulamayı amaçlamaktadır. Seride yer alan kitaplarda Ökkeş'in farklı serüvenleri onun yakın ve uzak çevresiyle kurduğu ilişkiler bağlamında anlatılır. Serideki kitaplar anlatı yerlemleri ve kurgusu bakımından genel bir bakış açısıyla, odağına çocuk ve göç izleğini alan Ökkeş Otopark'ta isimli yedinci kitapsa ayrı bir değerlendirmeye incelenmiştir. Kitapta göçün ifade ettikleri bir çocuğun yaşantısından yansımalarla anlatılmıştır. Yapıtta göç olgusunun yetişkinler ve çocuklar açısından farklı anlamlar taşıdığı saptanmıştır. Seride bir kırılma noktası olan göç, olay akışını göç öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırır. Ökkeş Otopark'ta isimli kitap dikkate alındığında göçün beraberinde getirdiği değişimlerin ve göndermelerinin yetişkinlerin aksine çocuk başkışı Ökkeş için olumlu ve iyimser bir bakış açısıyla anlatıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: Muzaffer İzgü, Ökkeş Serisi, Ökkeş Otopark'ta, Ökkeş, çocuk, göç.

¹ Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı, ngenc@omu.edu.tr

1. Giriş

Milliyet Yayınları öncülüğünde dünya çocuk yılı olarak ilan edilen 1979'da Tarık Dursun K'nın yönetiminde Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Oktay Akbal, Fazıl Hüsni Dağlarca gibi kimi yetişkin yazın insanları çocuk kitapları yazmaya yönlendirilirler. Buna koşut olarak yetişkin yazınından bazı yapıtların çocuk yazınına kaydırıldığı görülür. Bu yazarlar gibi ancak onlardan çok daha önce yetişkin yazınından çocuk yazını ve mizah ürünlerine 1963'lerde Ökkeş serisi ile yönelen Muzaffer İzgü'ye göre "çocuk okuru olmayan bir toplumun büyük okuru da olmaz". İzgü'nün çocuk yazını ürünleri içinde önemli ve ayrıcalıklı bir yere sahip olan bu türün yetkin örneklerinden 'Ökkeş Serisi' yalnızca çocuk okura değil, yetişkinlere de keyifli bir okuma olanağını sunar. Toplamda on kitaptan oluşan seride kitaba ismini veren Ökkeş isimli küçük bir çocuğun yaşadıkları onun dili ve dünyaya bakışıyla anlatılır. "Çocuk yazını ürünlerinde karakterin seçimi çocuk okura kazandırılmak istenen değerler ve verilmek istenen iletiyle doğrudan ilişkilidir." (Genç, 2018: 401). Kitap gerek dil ve anlatım özellikleri gerekse Türk aile yapısı, yaşantısı ve değerlerini yansıtmaması bakımından önemli bir referans olarak değerlendirilebilir. Örneğin, Ökkeş özellikle de köy kökenli çocukların kendisiyle özdeşlik kuracağı bir kahramandır. Ökkeş serisinde yer alan kitaplar sırasıyla şunlardır:

Ökkeş Lunaparkta

Ökkeş Kurt Avında

Ökkeş Balık Avında

Ökkeş Kapıcı

Ökkeş İşportacı

Ökkeş Bahçıvan

Ökkeş Otoparkta

Ökkeş Maçta

Ökkeş Dolmuşçu

Ökkeş Denizde

Seride yer alan kitapların her birinde kitabın başlığı çerçevesinde Ökkeş'in farklı serüvenlerine yer verilirken, bir önce ve sonraki kitaplarla ilişki canlı tutulmaya çalışır. Kitapların eşdizimsel bağı o sayıya konu olan izlek çevreninde gelişirken, kimi gönderme, hatırlatma ve zamanda geriye atlamalarla okur bilgilendirilir. Böylece her kitap kendi bütünlüğü içinde okunabilirken, diğer kitaplarla kurulan ilişkiyle başkişinin okura tümüyle tanıtılması sağlanmış olur. Bu yönden her kitap tek tek okunabileceği gibi serinin bütünlüğü korunarak da bütüncül bir okuma yapma olanağı sunar okura. İzgü, okurun serideki diğer kitapları okumamış olabileceği düşüncesiyle Ökkeş hakkında kimi bilgi ve açıklamalara özellikle de kitabın baş kısımlarında yer verir. Bu yolla kitabın okunurluğu bütünlüğü korunarak sağlanmış olur. Bir başka anlatımla, hem her kitap başlı başına okunabilir hem de dolantının diğer kitaplarda geliştirilip devam ettirilmesi yoluyla diğerleriyle bağlantısı canlı tutulur.

Bu çalışmada seride yer alan tüm kitaplar genel bir değerlendirmeye ele alınmış, ağırlıklı köyden kente göçü konu alan Ökkeş Otopark'ta isimli yedinci kitap odağa alınmıştır. Seride bu olgu yanında yaşam mücadelesi ve pahalılığı, yoksulluk, toplumsal sınıf farklılığı ve eğitim gibi alt izler yer alır. Göç olgusunun bir çocuğun dünyasından anlamı ve göndermeleri kitabın çocuk başkışisi Ökkeş üzerinden değerlendirilmiştir. Kitapta iç göç olgusunun çocuk ve yetişkin için taşıdığı farklı anlamlar Ökkeş ve babası yönünden irdelenmiştir.

2. Kitabın Anlatı Yerlemleri

Serideki kitaplarda Ökkeş'in merkezinde yer aldığı olaylar köy ve şehir olmak üzere iki farklı uzamda ve onların genel dokusuna uygun biçimde sergilenir. Serinin altıncı kitabına kadar olaylar köyde, geriye kalan dört kitapta ise kentte geçer. Köyde geçen olaylarda Ökkeş'in masumluluğu ön plana çıkartılırken, şehirdekilerde Ökkeş'in bu yaşama uyum sağlama süreci köyle kent karşıtlığında sergilenir. Kitaplarda köyde geçen olaylar tek bir öykü ekseninde gelişim gösterirken, kentte geçen olaylar bu yaşama koşut olarak pek çok küçük olayla ana dolantıya eklenir. Kitapta İzgü, "ahlaka ve yaşama yönelik eleştirel bir bakış açısı sunar ve okurun alımlamasına bırakır (Ülsever, 2006: 286). Bu yolla kent yaşamına geçiş süreci toplumsal kırılmayla sergilenmiş olur.

Serinin yedinci kitabına kadar okur Ökkeş ve onun ailesi, çevresi, arkadaşları ile ilişkisi hakkında bilgi edinirken, ilk kitaptan başlayarak onun çevresine karşı son derece iyimser bir kişilik yapısı olduğunun ayırdına varır. Kişilik özellikleri ve iyimser bakış açısıyla Ökkeş okurla bir özdeşleşme kurarak onunla yakınlaşır. Serinin ilk kitabı Ökkeş Lunapark'ta Ökkeş ve ailesi okura tanıtılarak onlarla ilgili kimi bilgiler paylaşılır. Annesini henüz çok küçükken kaybetmiş olan Ökkeş, ona hem analık hem de babalık yapan babası, ninesi ve özel bir bağ kurduğu eşekleri Kürük ve köpekleri Karabaş'la, Dikkavak Köyü'nde yaşıyorlardır.¹ Ökkeş'in hayvanlarla konuşması, onların dilinden anlaması başkalarınca yadırgansa da kitapta bunun çocuk okura hayvan sevgisini aşılacak gibi bir amacı vardır. Ninesi ve babasının Ökkeş'in üzerine titremelerinin sebebi de onun öksüz oluşudur. Ökkeşler yoksul olmalarına karşın mutludurlar, aralarındaki güçlü sevgi bağı ve destekle tüm zorlukların üstesinden gelmeyi başarırlar.

Kitabın dili küçük bir köy çocuğunun dilsel özelliklerini yansıtır. Serinin tüm kitaplarında Ökkeş'in kendine özgü dil kullanımı asla değişmez. Kitapta bu dile özgü kullanım ve ifadeler çocuk kahraman Ökkeş'in dilinde gözlemlenir. Ökkeş yetişkinlerle söyleşimlerinde bu çocuk dilinin köylü bir çocuk diline yansımalarının tüm özelliklerini gösterir. Yetişkinlerin kullandığı dil Ökkeş'inki gibi değildir. Kitapta bu kullanımlara özgü ifadeler kimi örnekler şöyledir: Yımırta (Ö7, s.20), buba, abooov (Ö7, s.4), ahacık (Ö7, s.19), biliyon mu (Ö7, s.19), yiriz (Ö7, s.21), otobos (Ö7, s.30), nah şurada (Ö7, s.48), deyze (Ö7, s.59), aniii (Ö7, s.65), su bişirecem (Ö7, s.83), apartuman (Ö7, s.102). Seride yer alan her kitapta özellikle de Ökkeş'in dil kullanımında bu söylemlere sıkça rastlanır. Örneğin "lokanta" için lavanta (Ö7, s.84), "buyurun" için burnum (Ö7, s.73) gibi dilsel boyutta yanlış anlaşılabilir birer güldürü ögesi olarak kullanılırken, Hacivat'la Karagöz'ün söz oyunlarına benzer bir gülmece örneği sergilenir. İzgü eserlerinde "mizahı ve gülme ögesini amaca ulaştırmakta bir araç olarak kullanır ve toplum yaşantısını eleştirel gerçekçi yöntem ile okurları ile buluşturur" (Uyguner, 2005: 17).

Kitapta anlatı zamanı göç olgusuna koşut biçimde verilir. Çünkü yaz bitip kış yaklaşmaya başlayınca köyde iş olanakları biten aile reisleri olarak görülen babalar büyük kente çalışmaya giderler. Bir bakıma geride bıraktıkları çocukları için zorunlu bir göçün kahramanı olurlar âdetâ. Takvimler

sonbaharı gösteriyordur. Bu zaman kitapta şu sözlerle betimlenir. “Sonbaharda tarlaların, bahçelerin görünümü çok güzeldi. Ekinler biçilmiş, kara topraklar üzerinde boz rengin en güzeli uzanıyordu. Bahçelerdeki ağaçlar yapraklarını dökmeye başlamış, üzerlerindeki yapraklara sararmışlardı” (Ö7, s.26). Bu zaman diliminden sonra Ökkeş ve babasının kışı İstanbul’da geçirdikleri “kış günleri bazen yağmurlu, bazen açık geçip gidiyordu” (Ö7, s.98) sözünden anlaşılır. Aileden ayrı kalınan günlerin tek tanığı özlemlerin nakledildiği mektuplardır. Örneğin “geleli dört ay olmuştur ilk mektuplarını yazdıklarında” (Ö7, s.104).

3. Göçün Düşündürtükleri

Dizide yer alan ilk altı kitap köyde, son dört kitap kentte geçen olaylarla şekillenir. Çalışmamızda göçün gerçekleştiği yedinci kitap referans alınarak Ökkeş’in göç sonrası eski yaşamıyla tümüyle değişen dünyasını göstermesi bakımından son dört kitap değerlendirmeye dâhil edilmiştir. Bu yüzden çocuk ve göç izleğini yansıtmaması bakımından ağırlıklı olarak serinin yedinci kitabı temel alınmış, diğer kitaplarda bu izleğe dair açıklayıcılık kazandırmaları ve onunla ilişkileri bakımından değerlendirilmiştir. Çocuk ve göç imgesi serinin son dört kitabında ağırlıklı olduğundan çalışmada göndermeler bunlar üzerinde yoğunlaşmıştır.

Göçü konu alan serinin yedinci kitabında Ökkeş’in köyünün ismi gibi gidilen kentin ismi de açık biçimde söylenmez. Çünkü bu bilgi okurla serinin ilk kitabında paylaşılmıştır. Ökkeş için babasının ninesi ve kendinden yılın büyük kısmını ayrı geçirdiği bu kent merak ögesidir. Ökkeş babasının çalışmak için gittiği kenti ve orada kaldığı avludaki odayı düşünür, merak eder.

Köyde her yıl sonbahar geldi mi bir hazırlık başlar. Daha önce o kente gitmiş olanlarla konuşulur, iş olanakları tartışılır. Köy kahvesinde, akşamları toplanılan evlerde hep bu konu gündemdedir. Genci yaşlıyla köy halkı bu göçün ayırdığı yaşam biçimini kanıksamış görünür. Giden gitmek istemez ancak cebi boştur bu yüzden gitmelidir. Çocuklar babalarının şehirden onlara getirecekleri leblebili şeker, oyuncak cip, çörek, ballı meyveler, akide şekeri ve çerezleri bile istemezler. Babalar gidince geride kalan çocukları avutmak yaşlı adamlara ve kahveciye kalır. Köyün geride kalanları da yıllarca kentlerde çalışmışlardır şimdi sıra oğullarına gelmiştir. Bu ayrılık sahnesini yaşayıp üzülmesinler diye çocuklar teyzelerine, dayılarına gönderilirler.

Ökkeş’e ayrılık, babasının gurbete çıkışı her çocuktan daha zor gelir. Bunun nedeni evde ninesi ve babasından başka kimsesinin olmamasıdır. Onun annesi yoktur. Babasının gitmesine engel olmak için her ne söylerse de babasının gideceğini bilir. Ökkeş’in babası, çoğu kışlar yaptığı gibi şehrin birine gider, amelelik yapar. Parayı kazanınca, bahar zamanı kasabadan şunu bunu, köyden de unu, buğdayı alır yine Taşlıkoyak’ta çalışmaya başlar” (Ö6, s.70). Ökkeş’in babası Bayram, her yıl kış gelince hazırlığını yapar, kente gider. Bu kentte işçilik yapar. “Bazen toprağı kazardı temel için, bazen yukarı katlara tuğla çıkarırdı” (Ö7, s.5). Köylerinde kışın hiç iş olmaz. Erkenden kar bastırır, yollar kapanır. Köyün ilçe ve ille ilişkisi kesilir. Köydekilerin çoğu çalışmak için kente gider. Toprak verimsizdir. Evlerin yanında küçük bahçelerde yetişen sebzelerse ancak kendilerine yeter. Bahçelerindeki dut ağacından şeker yiyeceklerini sağlarlar ancak diğer gereksinmelerini almak için para gerekir. Bu durum kitapta “bir ev neler istemez ki, un ister, tuz ister, gaz isterdi” (Ö7, s.5) sözü ile vurgulanır. Hastalık, sağlık, giyecek için para gerekir. “Ökkeş’in babası da, ötekiler gibi mevsim işçisidir” (Ö7, s.5). Bu durum kitapta “bir mevsim çalışırlar, biraz para edinirler, sonra köylerinin yolunu tutarlardı” (Ö7, s.5) sözüyle açıklanır.

Babası bavul hazırlığını tamamladıkça Ökkeş'in içine kor gibi bir ateş düşer (Ö7, s.9). Babası köyün cipine binip gidecek belki altı belki yedi ay sonra dönecektir. Ökkeş babasının geleceği günleri hesaplamak için üç ayda ne kadar gün varsa o kadar taşı bir yana yığar ve o taştan her gün bir tane alır başka bir tarafa koyar ve geriye kalan taşları sayarak babasının ne zaman döneceğini hesaplar. Babasının geleceği zamanlar da sabahın alacasından, akşamın karacasına dek gider, yol kıyısındaki tepeliğin üzerinde oturur ve yolu gözler. Oradan Cipçi Osman'ın cipini gözler. Serinin dördüncü kitabında Ökkeş'in İstanbul'da kapıcılık yapan dayısıyla birlikte bindiği cip bir bakıma onun köy uzamı dışında başka dünyaların varlığını gösteren bir kanıt gibidir. Köyde kalan tüm çocuklar gibi Ökkeş için de gurbet aynı anlamı taşıyordur. Diğer çocukların babalarını getiren cipi görünce hayıflanır ve kendi babası gelmedi diye üzülür. Ertesi gün aynı meraklı bekleyiş büyük bir umutla yeniden başlar.

Babası geldiğinde ise Ökkeş dünyanın en mutlu çocuğu olur. Babasının kendilerini bırakıp gittiği yerle ilgili her şeyi öğrenmek ister ve sorularının ardı arkası kesilmez. Babasıysa büyük bir sabırla onun sorularını yanıtlar.

Çocuk dünyasında özlemine duyduğu merak ettiği her şey babasının dudakları arasındadır. Babasının oradayken hiç bisiklete binip binmediği veya neler yaptığı her şeyi merak eder. Evin reisinin uzun bir ayrılığın ardından aile ocağına dönüşüyle, Ökkeş özlemine duyduğu birçok şeye ulaşır. Örneğin, Bayram'ın ilçeden getirdiği etin kokusu ocaktan yayılır. Ancak iki günde bu ziyafet sona erer. Bu günlerde köyde babaları dönen çocuklar arasında rekabet ve övünme ile geçen günler başlar. Biri babasının getirdiği armağanlarla övünürken, diğeri kendisinininkini ön plana çıkartmaya diğersininkini yermeye çalışır. "Fakat sonunda çocuklar yine birbirlerinden tatlılıkla ayrılırlar, hiç kavga etmezler" (Ö7, s.16). Bu zamanlar çocuklar için çok güzel geçer. "Çocuklar yaşamlarından memnun, oyunları okullarıyla günlerini geçirirler" (Ö7, s.17). Ne zaman ki babalar yola koyulacaklar, gurbete çıkacaklardır işte o zaman çocukların içine bir sıkıntı düşer. Gurbet, Ökkeş için daha güçtür çünkü diğer çocukların olduğu gibi onun bir annesi yoktur. Ökkeş'in gurbete katlanması annesizliğiyle daha da zorlaşır.

Babasının kente gittiği bir gün onu Mustafa Emmilere göndermişlerdir. Onun babası gibi Bekir'in babası da gitmiştir. İki çocuk babalarının gidişinin ardından birlikte diğer zamanlarda yapamayacakları şeyleri yaparlar. Ninesi onu avutmak için elinden geleni yapar. Babasının gidişinin ardından Ökkeş babasıyla gurur duyacağı öyküleri yakın arkadaşı Bekir'e anlatır. Ökkeş, babası şehre gittiğinde onun eve, odaya her yere yayılan anılarıyla avunur.

Köyde çocuklar ilkokulu bitirince alışmaları için babalarının yanında kente giderler. Orada bazen çalışırlar, bazen babalarına yardım ederler, yemek hazırlarlar. Kimi zamansa okul yerine işe gitmek durumunda kalan çocuk işçidirler. "Göç, kırdan kente göç eden erkek nüfus üzerinde bir işçileşme sonucu yaratırken, ailenin diğer bireylerini de çalışma hayatının içine çekmektedir" (Başel, 2006: 309). Çocukların yazgısı babalarınıninki gibidir. Büyüdükten sonra onlar da babaları gibi işçi olurlar. Ökkeş'in dayısının da büyük kentte kapıcı olarak çalışması da bu yazgının devam ettiğinin bir göstergesi olarak yansımaları bulur kitapta. Her yıl açılan parasız yatılı okuma hakkını kazananlar şanslı çocuklardır.

Yedinci kitapta nihayet Ökkeş de artık babasıyla kente gidecektir. Ökkeş'in gitmeye hazırlandığı bu günlerde babasının gidişinin ardından daha önce yaşadıklarını anımsar. Bu kez babası gibi o da kente

gidecek, bir yandan buna alıŖacak, bir yandan da babasına yemek yapacaktır. ÖkkeŖ yemek piŖirebilen ev iŖlerine yardım edebilen, yetiŖkin sorumluluğunu alabilecek kadar da güçlü bir çocuktur. ÖkkeŖ çok mutludur. Tek üzüntüsü ninesinin yedi ay boyunca yalnız kalacak olmasıdır.

Kente gitmek için yola çıkacağı için ÖkkeŖ çok sevinçlidir. Kitapta yolculuk öncesi ve yolculuk sırasında yapılan gerçekçi betimlemelerle göçün yetiŖkin ve çocuk kahraman gözünde taşıdığı anlamlar açıkça sergilenir. Düşünü kurduğu bu yolculuğun her anını dolu dolu yaşamak ve tadını çıkartmak isteyen ÖkkeŖ, yolculuk sırasında karŖılaŖtığı herkesle sevincini ve coŖkusunu içtenlikle paylaŖır. Öte taraftan babasının çalıŖmaya gideceği bu kente kavuŖmak için hiç acelesi yoktur. Bu yüzden yolculuğun büyük bir kısmını uyuyarak geçirir.

Gittikleri kentin adı açıkça söylenmez. Yalnızca cipteki yolculardan İlyas'ın "çalıŖmak, İstanbul'u gezmeye benzemez ÖkkeŖ, biraz zordur" (Ö7, s.27) sözünden anlaşılır.

Kasabaya hızlıca varırlar. Aslında bu ÖkkeŖ'in kasaba yolunu iyice öğrenmiŖ olmasındandır da.

ÖkkeŖ babasının yolda bir kez lokantada yemek yeme sözünü yerine getirmesini sabırsızlıkla bekler. Babası minibüs biletini alır ve Ŗehir yolunda ilerlemeye baŖlarlar. ÖkkeŖ kente giden yolu ezbere biliyordur adeta. Yoldaki benzin istasyonunu, yokuŖu, her Ŗeyi öğrenir. Ŗehre varırlar. Çıkınlarındaki bazlama ve yumurtalarını yerler. O sırada poŖette satılan mandalina alırlar ancak bu çok özel ve değerli bir Ŗeydir ÖkkeŖ için. O yüzden onu otobüste yemek için ayırır kendine. Ŗehir yollarında ilerlerler. Otobüs gece yarısı Ŗehirde olacaktır. Otobüs bir benzinlikte kocaman bir lokantanın önünde mola verir. ÖkkeŖ lokantaya yemekçi dükkânı der. (Ö7, s.32). Molada tuvalete gitmek istemez. Çünkü kentte bu ücretli bir hizmettir. Kent ve köyü algılama bir çocuğun gözünden tuvaletin ücretli olması nedeniyle tuvalete gitmeme ile somut biçimde gösterilir. Bu vurgu serinin ÖkkeŖ Kapıcı isimli dördüncü kitabında da aynı biçimde okura aktarılır. Büyük özlem duyduğu soğanı bol olan köfteyi büyük bir iŖtahla yer ÖkkeŖ. "Hiç yemekçi dükkânına gittin mi buba?" (Ö7, s.12) diye sorarken onun için bu ulaŖılmaz ve özel bir Ŗeydir. Kentte en çok bisiklete binmeyi merak eder.

...

"Çok hızlı gidiyor mu buba?"

"Yel gibi..."

"Dandini de var mı buba?"

"Vat vatı bile var"

"Amanin aboov..." (Ö7, s.14) diye bir konuŖma geçer babasıyla aralarında.

Küçük bir çocuk için Ŗehir köyden her yönüyle farklıdır. İnsanları, gelenekleri, yaŖayıŖ biçimleri ve beklentileriyle...

"Bilyon mu buba, Ŗehir yerinin her yeri para. Helaya girdin para, yola bastın para"(Ö7, s.33) der ÖkkeŖ.

Şoförün yardımcısı iyi günler der. Ökkeş bunu iyi güller olarak anlar (Ö7, s.35).

Kentle ilgili çocuğun otobüsten indiklerinde edindiği ilk izlenimi bu kentin ılık olduğudur. (Ö7, s.35). İlk kez gördüğü hurma ağacına şaşırır. Bu kent köyleri, hele hele o yolda yemek yedikleri benzin istasyonu gibi soğuk değildir (Ö7, s.35).

Kentte gecenin bu vaktinde araçlar gelip gidiyordur oysa köyde, hiç kimse bu saatte uyanık değildir. Yollarda da köpeklerden başka hayvan olmaz. Gecenin o vakti kentin karşılaştığı yüzü Ökkeş'e çok farklı hatta tuhaf gelir. Taksiye para vermemek için babasının yaşadığı gecekonduya yürüyerek giderler. Elllerinde köyden götördükleri erzaklarla yükleri iyice ağırlaşır. Kente göç edenlerin kentte hiç olmazsa yemek sıkıntısıyla karşılaşmamaları için köyden getirilen erzaklar iki anlam taşır. "...Geçimlilik üretimiyle "tarhana ve bulguru" gönderen "köy", aynı zamanda göç edenin arkasında bıraktığı çoluk-çocuğunun, yaşlısının, hastasının açlıkla karşılaşmadan yaşamasını sağlayabilmiştir. Bu bağlamda "köy" uzun bir süre bağımlı nüfusu tutan bir depo olmuştur" (Gökçe ve diğ, 1993: 17). Ökkeş ilk kez salep içer babasıyla. Gecenin karanlığında gördüğü satıcılar ve işe gitme telaşı içindeki insanlar kentte herkesin güç şartlar altında çalıştığını, yaşadığını gösterir Ökkeş'e.

Şimdi bir gecekondu semtine gelmişlerdir. Burada hemen hemen tüm evlerin ışıkları yanıyor. Çünkü işe gitme hazırlığı yaşıyorlardı bu yoksul evlerde, mahallelerde. Kentte babasının yaşadığı gecekondu mahallesinde Ökkeş'i ilk kez gören Recep ona "çalışmaya mı geldin?" (Ö7, s.41) der. Çocuklar bahçede çamaşır yıkayan annelerine kovalarla su taşırlar. Ökkeş şimdiye dek hiç tulumba görmemiştir. Avluda ilk karşılaştığı çocuk Hasan'la arkadaş olur. Hasan "Biz de buraya çalışmaya geldik. Babam fırında çalışır, ben de taksi yıkarım" (Ö7, s.45) der. Kent bu semtteki çocuklar için çalışmakla eş anlamlıdır.

Ökkeş'in kentte ilk merak ettiği şey bisiklettir. Hasan yarım saatliğine bisiklet kiralar, birlikte binerler. Bu ilk deneyimde yaşadığı aksilikler kitapta komik bir biçimle çocuk okurla paylaşılır. Bu ilk deneyim çok heyecan vericidir Ökkeş için. "Bisiklete binmek ne eşeğe, ne de ata binmeye benziyordu. Bambaşka bir şeydi" (Ö7, s.50) diye tanımlar bu duyguyu Ökkeş. Hasan Ökkeş'e de kendi çalıştığı yerde iş bulur. Hatta durağın sahibi Kemal Abi ona kebab bile ısmarlıyordur arada. Ökkeş "bana da alır mı?" diye sorar. "Elbette sen taksileri yıkarsan alır" der Hasan.

Avlunun insanlarıyla kısa sürede dost olur Ökkeş. Hasan ve annesiyle kurulan ilk bağ iki çocuğun ailelerinin yakınlaşmalarına vesile olur. Ökkeş saf ve dürüst bir çocuktur. Babasına Hasan'la birlikte bisiklete bindiklerini hemen söyler. Babası onu "burası şehir oğlum, çok dikkatli olmalısın" (Ö7, s.60) diye uyarır. Ancak babasının bu sözlerinin altındaki şehrin tehlikelerinin neler olduğu çocuk okurla açık bir biçimde paylaşılmaz, sezdirimsel olarak buna dikkat çekilmekle yetinilir. Ökkeş avluda diğer yemek pişiren komşuları gibi ocak yakar, reyhanlı bulgur pilavı pişirir.

Ökkeş için kente ilk geldikleri günlerde bir başka merak konusu hamama gidecek olmalarıdır. Hasan da onlarla gelecektir. Ökkeş şimdiye kadar "şehir hamamı" (Ö7, s.64) görmemiştir. Babasının kentteki çevresi ve tanıdıklarıyla tanışarak yavaş yavaş onun çevresine girmeye başlar. Ökkeş gerek Hasan'ın, gerekse babasının bu büyük kentte kendilerini ispatlamış olmaları, bu yaşama alışkın olmuş olmalarını büyük bir övgü ve hayranlıkla izler. Onların yerinde olmak ister. Bu yüzden de kent yaşamına özgü olan şeylere karşı büyük merak salması yanında yeni yaşamına hızla uyum sağlamaya çalıştığı da gözlerden kaçmaz.

Ökkeş'in köy ve kenti ve buralardaki yaşamı karşılaştırdığı bir deneyim de hamama gitme olur. Kentte hamam çok sıcaktır. Ökkeş "köyde, soğuk günlerde ocağın önünde leğenin içinde yıkanır (Ö7, s.68). Köyde yaz günü değirmene gider, değirmen yalağında suya girer. Kış gelince de iki günde bir ninesi su ısıtır ve onu yıkar.

Hamamda ise bir adamı kazayla üç kez düşürmesi kitapta gülmece ögesini güçlendiren bir öge olarak kullanılır. Ancak "yazarın eserleri incelendiğinde eserlerin okuyucu oyalamayı ya da güldürmeyi değil, güldürürken okurun yaşama farklı bir perspektiften bakmasını amaçladığı anlaşılmaktadır" (Baytar, 2006: 403). İlk babası banyonun bittiğini bildirmek için hamam tasını yere vurur. Bunun anlamını bilmeyen Ökkeş, İstanbul'da dayısının yanına gittiğinde deneyimlediği gibi bunun da gürültü edenleri uyarmak anlamı taşıdığını zanneder. Kent yaşamının alışkanlıklarını kendi dünyasında bir karşılık bulamayan küçük çocuk, yeni öğrendiklerini daha önce bildiklerinden hareketle anlamlandırmaya çalışır.

Köyde ekin biçtikten sonra akşamları böyle bir hamam olsa köylüler girseler, yıkansalar kim bilir ne kadar dinlenirlerdi diye düşünmeden edemez Ökkeş. Bayram kendisinden önce çıkan çocuklara birer tarçın içmelerini söyler. Ökkeş "bir şey içecek misiniz?" diye soran hamam görevlisine "Yalçın" der (Ö7, s.80). Onu Hasan düzeltir "tarçın" diye. Bu da yanlış anlamaya örnek olarak verilebilecek bir diğer örnektir. Hamamdan çıktıktan sonra iki çocuk sohbet ederlerken birbirlerine yaşadıkları yerleri anlatırlar. Ökkeş Hasan'a İstanbul'a kapıcı dayısının yanına gittiğinde, orada gördüklerini anlatır. Hasanlar da köyden gelmişlerdir. Üç yıl öncesine kadar babası onları köyde bırakarak gelir sonra onları da getirir. Ökkeş belki biz de nenemi getiririz der. "Köyde evimizden başka bir şeyimiz yok (...) Belki burada ben okula bile giderim" der. (Ö7, s.81). Ökkeş hiç böyle bir hamam görmemiştir daha önce. İstanbul'da dayısı dairelerden birinin sahibi yazlığa çıkınca o dairenin gömme banyosuna onu bir kez sokmuştur (Ö7, s.82). Hasan da ona köylerinin yakınından geçen çayı ve orada nasıl yıkandıklarını anlatır. Kısa sürede kentte köylü olarak kalmış bu iki küçük çocuğu ortak geçmişleri ve benzer gelecekleri birbirlerine yakınlaştırır. Hatta Ökkeş'in kent yaşamına uyum süreci ve geçişi Hasan sayesinde daha kolay olur.ⁱⁱ Ökkeşlerden birkaç yıl önce kente gelmiş olan Hasan'ın, şehir yaşamına daha iyi uyum sağladığı görülür. "Sosyal ve ekonomik bir olay olarak göç, göç eden bireylerin yaşamını etkilediği gibi, bireylerin ayrıldıkları ve içine girdikleri topluluklarda da sosyal, kültürel ve ekonomik bir takım değişikliklere neden olmaktadır" (Bahar; Korkmaz Bingöl, 2010: 44). Ökkeş'in bu yaşama tümüyle uyum sağla(ya)mayacağı kentlilerinin gitmekten büyük keyif aldığı maça gitmekten hiç hoşlanmamasıyla kanıtlanır. Kentlilerin bundan neden ve nasıl zevk alabileceğini anlayamayan Ökkeş, maçı yarım bırakarak stadyumdan ayrılır. Kendi alışkanlık ve eğlence anlayışına uygun tercihlere yönelir. Ökkeş, köy ve kent yaşamı arasındaki bir başka farklılığın bu gibi sosyal etkinliklere yönelmekte olduğunu görür. Kentlilerin alışkanlıkları kendisinininkiyle tümüyle farklıdır. Ökkeş maça gitmenin anlamsızlığından öte bunun için bir de para ödenmesini anlayamaz. Köyde insanlar yalnızca temel gereksinimleri için para harcarlar. Doğal olarak da Ökkeş maça gitmek için harcanan parayla neler alınabileceğini düşünür ve bir daha asla maça gitmeyeceğine karar verir. Bu karar aslında onun kent yaşamına tümüyle uyum sağlayamayacağını bir göstergesi olur.

Sabah erkenden uyanır Ökkeş köyden alışkındır erken uyanmaya. Hamamdan getirdikleri kirlileri ninesinden aldığı gibi "suyu pişirerek" avluda diğer kadınlardan gördüğü gibi yıkar.

İki çocuk arasındaki arkadaşlık ve sevgi bağı kitapta "sanki ikisi kardeş olsa bu kadar birbirlerini sevmezlerdi" (Ö7, s.85) gibi ifadelerle sıkça tekrarlanır. Hasan araba yıkamayı Ökkeş'e öğretirken,

arabanın kontak anahtarını alıp taksiiyi ileri geri götürünce Ökkeş'in gözünde Hasan büyür, kocaman adam olur (Ö7, s.87).

Kentte araba çalıştırmasını da öğrenebilecek midir acaba? Şimdi de bunu merak eder. Hayatında ilk kez para kazanmak Ökkeş'i çok gururlandırır. Para kazanmak Ökkeş için üç anlam taşıyordur: İlk ona durakta 'delikanlı' demişlerdir. İkincisi para kazanıyordu, üçüncüsü Ökkeş büyümüştür (Ö7, s.90). Arabaları yıkarken açtıkları radyodan dokunaklı türkü sesleri gelir. O anlarda Ökkeş köyünü, ninesini hatırlar. Ninesinin kendisiyle gurur duymasını ister.

Babası Ökkeş'in köyü aramasından endişe etse de Ökkeş kenti çok sevmiştir. Köyde bir evin içinde akşama dek durmak iyi değildir. "Buraya göçsek" der babasına. Bu sözle Ökkeş şehir yaşamına uyum sağladığını ve artık köye geri dönmek istemediğini ortaya koyar. Kent çocuk için yaşamadıklarını yaşadığı, farklı bir uzamdır. Çocuk için köy değil, kent güzeldir. Köyde bir şey yoktur, kurudur, verimsizdir, boştur, sıkıcıdır. Ökkeş'in kente gelmek istemesinin en önemli sebeplerinden biri de para kazanmasıdır. Araba yıkayınca eline sayılan kâğıt para ilk kez kazandığı paradır. Kazandığı bu para Ökkeş'e güç verir çünkü ne kadar çok para kazanırsa düşünüyordukları o gecekonduya o kadar çabuk sahip olacaklardır. Kentte artan nüfusa koşut olarak beliren konut sorunu bu bir yandan "apartmanlaşmaya" öte yandan "gecekondulaşmaya" (Tuna, 2010: 362) yönelmiştir. Bu yüzden böyle bir eve sahip olmak yetişkinler kadar çocukların da düşüdüdür.

Kent ve kent yaşamı Ökkeş ve babası için farklı anlamlara geliyordu. Kitapta Ökkeş'le babası arasında geçen bir söyleşi sırasında ikisi için farklı anlamlar taşıyan bu uzamlar şu şekilde belirir. (Ö7, s.97)

Baba için	Ökkeş için
Köyden kopmak zordur.	Neyimiz var ki köyde?
Köyü ararsın.	Burası güzel.
-	Köyde elime beş kuruş veren yok.
-	Köyde neyiz var? Bir dam, bir de avlu değil mi?
Keçimiz var.	Keçi süt verir sadece onu da satarız köylülere.
Karabaş var.	Karabaş kentte de avluyu koruyabilir.

Ökkeş Maçta adlı serinin sekizinci kitabında bir çocuğun gözünden göç şöyle anlam bulur. Ökkeş arkadaşı Hasan'la konuşurken hep anlatmayı sevdiği gibi köylerinden, eşekleri Kürük'ten ve köpeği Karabaş'tan söz etmeyi sever. Hatta onlarla konuştuğundan. Ancak geçen yıl babası unları bitince eşeği satmak zorunda kalmıştır (Ö8, s.31). Hasan'ın ailesi onun kazandığı parayla bir gecekonduyu yapacaklarından parayı biriktirirler. Ökkeş de kendi otoparkta kazandığı parayı babasına verir aynı nedenle. Küçük çocuk "biz artık köye gitmeyeceğiz" diyerek (Ö8, s.33) okura İstanbul'a göç ettikten sonra köye geri dönme niyetlerinin olmadığını açıklar. Serinin yedinci kitabından sonra yani Ökkeşlerin köyden kente göç etmelerinden sonra köye dönme niyetleri de ortadan kalkar. Serinin son dört kitabı da onun İstanbul'daki yaşamını konu alır. Ökkeş Dolmuşçu adlı 9. Kitapta okura küçük bir çocuğun dünyasında göçün izlerini onun kendi kendini sorgularken bulduğu şu betimlemeyle

gösterilir. Ökkeş kentteydi, ama bazı günler dalar giderdi köyünü, köy çeşmesine, köy korusuna, köy yoluna. (...) Biz niye buraya geldik, niçin geldik? Köyden kente niçin göç ettik” (Ö9, s.6). Göçün sonuçları olumlu olsa da bir çocuğunda yaşamında özlem ve anılarının izlerini silmeye gücü yetmez. Ökkeş’in bu ruh durumu oldukça çarpıcıdır. Bu durum köy ve kent yaşamının farklılıklarını deneyimleyerek ayımsayan çocuğun yaşatlarına göre daha fazla sorumluluk aldığı ve çocukluğunu tam olarak yaşayamadan yetişkinliğe geçtiğini de gösterir.

Ökkeş’in eğitim hayatından hiçbir kesit yer almaz seride ta ki Ökkeş Dolmuşçu adlı 9. Kitaba değin. Bu açıdan çocuk okur onun işçi çocuk olduğunu bile düşünebilir. Zira Ökkeş çerçilik, kapıcılık, otoparkta araba yıkama ve nihayet minibüs yardımcılığı gibi çeşitli işlerde çalışır. “Ökkeş serisi içindeki kitaplarında, çalışan/çalıştırılan çocuklar temasını işleyen ve hatta kitapların isimlerini de Ökkeş’in yaptığı işlere göre belirler Muzaffer İzgü” (İşyar, 2009: 177). Bu işlerden ilk ikisi olan çerçilik ve kapıcılık seride yer aldığı gibi Ökkeş’in yaz tatilinde olduğu zaman dilimlerine gelmesiyle anlaşılabilir. Ancak Ökkeş’in önce babası daha sonra da aralarına katılan ninesiyle birlikte İstanbul’a göç ettikten sonraki yaşamında onun eğitim yaşamına değin hiç yer verilmediği gibi sabahları 6:30 uyanıp işe gitmesi, soğuk kış günlerinde ellerinin ayaklarının üşmesi ve akşam aynı avluda kaldıkları Hasan’la birlikte eve dönmelerinin hatta hafta sonları da çalışmalarının anlatılmasıyla bu çocukların okula gitmedikleri anlaşılır. Bunun özellikle göç olgusuna koşut olarak verildiğini gördüğümüz 7, 8, 9 ve 10. Kitaplarda gösterilmesi çarpıcıdır. Bilindiği gibi 1989 yılında onaylanmış olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede çocukların yaşama, katılım, korunma ve gelişim olmak üzere dört temel hakları bulunmaktadır. Aynı sözleşme kapsamında çocuk işçiliğinin önlenmesi de yer almaktadır. Kitapta görüldüğü gibi Ökkeş de Hasan da sportif, sosyal ve kültürel açıdan kendilerini geliştirme olanağından yoksundur. Hasan da Ökkeş de kentte çalışmak zorunda olduklarından çok isteseler de okula gidemezler. Hasan’ın kız kardeşi Miyeser’in ilkokula başlaması ikisi için de bir sevinç kaynağıdır. Çünkü “evlerinde ilk kez bir çocuk okullu olacaktır” (Ö9, s.78). Ökkeş okula gitme özlemini “bir okusaydım Hasan, ben de şu önlükten giyseydim” (Ö9, s.81) sözüyle dile getirir. Kente göç başlangıçta Ökkeş için okula gitme umudu taşısa da bu yaşamın gereklilikleri onu çalışmaya yöneltir. Aslında İzgü, Ökkeş’in göçle birlikte değişen yaşamında okulun yerinin olmadığını birkaç ayrıntıyla açıklar. İlki ileri bir yaşa gelmiş olmasına karşın Ökkeş hala ilkokulu bitirememiştir. Zaten köylerinde okul yoktur. Kentte kendi gibiler için yapacak işler bellidir. Bulutay ve Taşçı “...iş bulma imkanları nedeniyle göç eden kırsal kökenli kesimin daha çok enformel sektörde yer bulduğunu” (2004: 16) ortaya koymaktadırlar. Mevsimlik işçi olarak çalışan babası ve apartman görevlisi dayısı gibi Ökkeş’in de yapabileceği işler bunlarla sınırlıdır. Zaten serinin yedinci kitabında Ökkeş’in bir taksi durağında iş bulması rastlantı değildir. Bu işten sonra da Ökkeş’in dikey bir geçiş yapamayacağını dolmuş yardımcılığı işine geçmesiyle kesinlenir.

4. Sonuç

Göç ederek İstanbul’a gelen aileler de çocuklar da benzer bir yaşama iyledirler. Ökkeş’in dolmuş yardımcılığı yaparken onarım için sanayiye gittiklerinde tanıştığı tamirci çırağı küçük Ali de onun gibi köyden gelmiştir. Köylerinde okul olmayan çocukların yazgısı da benzerdir. Hasan da Ali de Ökkeş de büyük kentte çalışmaya zorunlu kalmış ve/veya bırakılmış çocuk işçilerdir. Köyde iş olmadığı için kente teyzesinin kaldığı gecekondu evde yaşayarak sanat öğrenmeye çalışan Ali köyde kalsaydım “ya çoban ya kazmacı” (Ö9, s.62) olacağını söyler. Ökkeş kente göçeli üç yıl olduğunu üç yıldır papatya görmediğinin ayırına varmasıyla verilir” (Ö9, s.85). Köyde çeşit çiçekler kentte ise hep arabalar vardır (Ö9, s.85).

Serinin Ökkeş Denizde isimli sonuncu kitabında saf, biraz da yarım akıllı bir çocuk olarak okura tanıtılan Ökkeş göç sonrası kent yaşamına ayak uydurmaya başlamış görünür. Ökkeş'in şehirdeki dünyası avluyla sınırlıdır. Hasan'la bir gün mutlaka bir bisiklet kiralayacaklar ve baraja gidip yanlarında sucuk ekmecek orada pişireceklerdir. Bu çocuk dünyasında güzel bir düşür (Ö7, s.104). Çocukların düşleri; balon alma, baraja gitme, bisiklet sürmedir. Bu düş aynı zamanda iki çocuğu birbirine yakınlaştıran bir anlam da taşır.

Kentleşmenin "ilişkilerde ve değer hükümlerinde ve yaşam tarzında önemli bir dönüşüm" (Erkal, Baloğlu B., Baloğlu F., 1997) olduğu anımsandığında, Ökkeş'in bu süreci tamamladığı söylenebilir. Yaşamını yatay sınıfın gereklerine göre düzenleyen Ökkeş, kentlilere özgü eğlence biçimlerine yöneldiğini arkadaşı Hasan'la bisiklet kiralayıp, deniz kıyısına giderek sergiler. Deniz kıyısına uzun, zahmetli ve yer yer tehlikeli bir yolculuktan sonra ulaşabilen bu iki çocuk köy ve kent insanının aynı amacı gerçekleştirirken farklı yollar izlediklerini söyleşimlerinde yer verdikleri örneklerle açıklarlar. "Bir de kentliler köylülere pis derler. Gelsinler de bizim derenin temizliğini, suya girdiğimiz çay yanını görsünler, pis mi, temiz mi?" (Ö10, 45). Köy-kent kimi zaman özlem kimi zamansa hayıflanmayla karşılaştırılır. Örneğin, köyde herkes kapısının önünü süpürür, yıkar, temizler. Kentte, hiç kimse apartmanın önünü temizlemiyordur (Ö10, 45). Ökkeş kentte suyun bile parayla satılmasına şaşırır. Onuncu kitapta bu "...kent yerinde her şey paraylaydı. İyi ama hiç su da parayla olur muydu? Onların köy yollarındaki buz gibi sular hep beleşti" (Ö10, 67) sözüyle anlatılır.

Serinin yedinci kitabında Ökkeş'in yaşamının geri kalan kısmında köyüyle artık tüm bağlarının koştugu hayatında ilk kez ninesinden mektup almasıyla kesinlenir (Ö7, s.105). Komşuları Mustafa ninesinden gizlice kısa bir mektup yazmış ve onun hastalığını bildirmişti bu mektupta.

Babası köyden ninesini alıp gelmek için yola koyulur. Ökkeş'in ninesini alıp gelecektir. İki çocuk Bayram'ı yolcu ettikten sonra avluya doğru dönerler. Her ne kadar Ökkeş köydeki iyimserliğini koruyor olsa da şehirde daha uyanık biri olması gerektiğini deneyimleyerek gösterir. Ökkeş'in kentte başlayan yeni yaşamında köy ve bu yaşama dair güzel anılar hatırladığında gülümseten silik izlere dönüşür.

Kaynakça

- Bahar, O. & Korkmaz, B. F. (2010). "Türkiye'de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri" Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.15, S.2, 43-61.
- Başel, H. (2006). "İç Göçün Sonuçları ve İşgücüne Etkisi", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 51, 288-321.
- Baytar, Ç. (2006). Muzaffer İzgü'nün Çocuklara Yönelik Kitaplarında Güldürürken Düşündürme. "Küçük Dev Adam" Çocuk ve Gençlik Yazınında Muzaffer İzgü Sempozyumu. Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, 19-21 Ekim 2005. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Bulutay, T. & Taştı, E. (2004). "Informal Sektor in the Turkish Labor Market", Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni 2004/22, http://www.tek.org.tr/dosyalar/informal_in_turkey.pdf.
- Erkal, M. & Baloğlu, B. & Baloğlu, F.. (1997). "Şehirleşme Maddesi", Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü, İstanbul: Der Yayınları.

- Genç, H. N. (2018). "Çocuk Yazını Ürünü Olarak Muzaffer İzgü'nün Ökkeş Serisi Kitaplarında Anne Kavramı" International Women Congress: The Place of Women in Socio & Legal Perspective 5-9 Aralık Samsun, İstanbul, Legal Hukuk Kitapları Serisi, 399-413.
- Gökçe, B. (1993). Gecekonduarda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü, (Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı).
- İşyar, N. (2009). "Çocuk Romanlarımızda Yoksulluk Teması" Eğitim Fakültesi Dergisi XXII (1), 165-188.
- İzgü, M. (2012). Ökkeş Otoparkta (7). (34. Baskı). İstanbul, Özyürek Yayınevi.
- Tuna, K. (2010). "İstanbul'un Sosyolojik Dönüşümü", Şehir ve Kültür: İstanbul, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Uyguner, M. (2005). Muzaffer İzgü Yaşamı Sanatı Yapıtlarından Seçmeler. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ülsever, Ş. (2006). Muzaffer İzgü'nün Eserlerinin Adları Üzerine Bir İnceleme, "Küçük Dev Adam" Çocuk ve Gençlik Yazınında Muzaffer İzgü Sempozyumu. Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, 19-21 Ekim 2005. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ekler

ⁱ Bu çalışmada gönderme ve alıntılar İzgü, Muzaffer. (2012). Ökkeş Otoparkta (7). (34. Baskı). İstanbul, Özyürek Yayınevi'den yapılmıştır. Ö7 kısaltması ve sayfa numaraları ilgili kitaba aittir.

ⁱⁱ Hasan'la Ökkeş'in arkadaşlıkları onuncu kitapta şu şekilde yansıtılır.

"Hasan'la Ökkeş ele ele tutuştular. Sanki kardeşiler. Böyle bir anda birbirlerini o kadar sevmişlerdi ki, belki kardeşten de öte..." (s.57).

"Hasan Ökkeş'i çok seviyordu. Ökkeş de Hasan'ı. Hiç kavga ederler miydi? Sanki ikisi kardeş olsa, bu kadar birbirlerini sevmezlerdi" (s.85).

"Hasan'la ikisi kardeş gibi geçiyorlardı" (s.98).

"Hasan bana kardeş ben de ona" (s.102) diye yazar ninesine yazdığı mektupta.

Ökkeş'in babası iki çocuğun arkadaşlığı için şu sözü eder. "İkiniz sanki bir kardeşsiniz Hasan" (s.109).